

Inhoud

- Inleiding
1. Aan de slag met de lesarrangementen voor VMBO landbouwbreed
 2. Organiseer toeristische excursies naar multifunctionele landbouwbedrijven
 3. MBO-ers verzorgen excursies multifunctionele landbouw voor VMBO-ers
 4. Maak een biografie van een multifunctioneel landbouwbedrijf
 5. Organiseer een themaweek multifunctionele landbouw
 6. Van grond tot mond: zelf producten vinden, bereiden en eten
 7. Wat groeit er aan planten op een agrarisch bedrijf
 8. Receptenboek met vergeten groenten maken
 9. Organiseer 'Eten bij de boer'
 10. Ontwikkel zelf een streekproduct
 11. Studenten geven zelf les op de boerderij
 12. Stagelopen op een multifunctioneel landbouwbedrijf
 13. Ondernemersvraag over verbreding beantwoorden
 14. Mini-onderneming starten met oog voor duurzaamheid en verbrede landbouw
 15. Een groentetuin beginnen en runnen met zorgvragers
 16. Een themabijeenkomst organiseren over de relatie stad-land
 17. Maak lesmateriaal voor op het erf voor vroegtijdige schoolverlaters
 18. Marketingcampagne maken voor streekproducten
 19. Aan de slag met MBO lesboek multifunctionele landbouw
 20. Speel de quiz 'Meer met multifunctionele landbouw'
 21. Verkoop aan huis in beeld brengen
 22. Literair café: wat speelt er in de regio?
 23. Werken en leren op de zorgboerderij
 24. Aan de slag met de kansenscanner

Colofon

Dit boekje is uitgegeven door: Het Programmteam Multifunctionele Landbouw
Redactie: Peter Nugter, Tjitske Ypma
Eindredactie: Serenade teksten
Vormgeving: Z in Beeld - grafisch ontwerp, Zutphen
Druk (beperkte oplage): WUR
Het boekje is tevens in digitale variant te vinden op: maken.wikiwijs.nl/43382 en via edepot.wur.nl/254101

Inleiding

Omgevingsgericht ondernemen is voor iedere agrarisch ondernemer een wezenlijk aandachtspunt. Nu de betrokkenheid van burgers bij het platteland groeit, wordt ook de licence to produce steeds belangrijker. Milieu, dierenwelzijn, gezondheid en ruimtelijke ordening zijn thema's die allang niet meer alleen de boer aangaan, maar ook de eindgebruiker en iedereen die daartussen zit.

Voor toekomstige ondernemers is het belangrijk om naast de basis van vakkennis ook overweg te kunnen met deze thema's. Dat ze beschikken over de benodigde competenties en op een goede manier mogelijkheden leren zien voor hun (ouderlijk) bedrijf. En, misschien nóg belangrijker, dat ze hierover leren communiceren met hun omgeving.

De multifunctionele landbouw is voorloper op het thema omgevingsgericht ondernemen; daar is immers direct contact tussen boer en burger. Zoals op de zorgboerderij, waar dagelijks cliënten komen meehelpen. Of in de boerderijwinkel, waar de klant het product direct bij de boer koopt vanwege het duidelijke verhaal dat erachter zit.

In het groene onderwijs hebben enthousiaste ambassadeurs al veel ervaring opgedaan met lessen en projecten over omgevingsgericht ondernemen. Dit boekje presenteert een greep uit deze lessen, om te inspireren, te motiveren én te activeren. De lessen kunnen veelal gewoon in bestaande modules worden gebruikt.

Een breed scala aan ideeën komt langs voor diverse activiteiten (excursie, stage, project, les). De meeste projecten zijn sectoroverstijgend, op verschillende niveaus inzetbaar en behandelen verschillende thema's.

De lessen worden soms ondersteund met materiaal op wikiwijs. De online vindplaats staat dan steeds bij de omschrijving vermeld. Natuurlijk kun je ook zelf met materiaal van internet aan de slag.

Er is veel te vinden op www.omgevingsgerichtondernemen.nl en op www.groenkennisnet.nl.

Dit boekje is onderdeel van een drieluik:

- Omgevingsgericht ondernemen op het platteland. Lesideeën voor het onderwijs VMBO MBO HBO. Inspiratie uit de multifunctionele landbouw.
Te vinden op: maken.wikiwijs.nl/43382 of edepot.wur.nl/254101
- Omgevingsgericht werken en ondernemen. Praktische lesarrangementen voor VMBO landbouwbreed. Te vinden op: maken.wikiwijs.nl/43329 of edepot.wur.nl/254102
- Multifunctionele Landbouw. Lesmodule omgevingsgericht ondernemen voor het MBO.
Te vinden op: maken.wikiwijs.nl/31824 of edepot.wur.nl/169152

1 Aan de slag met de lesarrangementen voor VMBO landbouwbreed

IDEE 1

'Omgevingsgericht werken en ondernemen. Praktische lesarrangementen voor VMBO landbouwbreed' is een zeer bruikbaar middel om VMBO-leerlingen kennis te laten maken met plattelands-economie in al zijn facetten. Ze maken

kennis met de omgeving en zijn geschiedenis. Dit is ook nu nog bepalend voor de lokale economie. Interessant is te zien hoe dit uitpakt voor de landbouw. En voor verschillende multifunctionele bedrijven.

Docent en arrangeur Wiranda Stam, Nordwin college Buitenpost: "Het organiseren van een dierenmorgen op locatie was heel leuk en leerzaam. Na het bezoek aan de zorgboerderij wisten leerlingen hoe je informatie overbrengt naar bepaalde doelgroepen. Bijvoorbeeld met informatieplaatjes. Deze educatielessen geven een idee van een carrière in zorglandbouw of educatie."

Natuurbeheer in Groningen is anders dan in de Flevopolder, en streekproducten uit Friesland zijn anders dan uit Brabant, bijvoorbeeld. Leerlingen gaan hier actief mee aan de slag: ze leren over de geschiedenis van land en bewoners, over streekgerechten en gewassen of producten en wat je hiermee kunt. Ze gaan de boer op, koken een streekgerecht en maken een presentatietafel.

- Vindplaats: maken.wikiwijs.nl/43329

2 Organiseer toeristische excursies naar multifunctionele landbouwbedrijven

IDEE 2

Leerlingen bereiden een rondleiding voor toeristen voor op multifunctionele landbouwbedrijven en voeren deze uit. Ze plannen bepaalde dagen en tijden in overleg met ondernemer, maken een programma en kondigen dit aan bij de

lokale VV. Ze stellen een prijs voor deelname vast, overleggen met de ondernemer over een vergoeding en reserveren geld voor hun eigen onkosten.

De les is een project met verschillende aspecten. Zo moeten leerlingen zelf een ondernemer zoeken, in overleg een rondleiding maken en met de VV in gesprek gaan over de mogelijkheden/beperkingen. Verder stellen ze samen met de boer een vergoeding vast. De school helpt door bedrijven aan te dragen. Achteraf beoordeelt de docent mede aan de hand van de ervaringen van de ondernemer.

Docent Peter Nugter, AOC De Groene Welle Hardenberg: „Leerlingen leren communiceren en organiseren en krijgen zelf ook een idee van de werking van een multifunctioneel bedrijf.“

3 MBO-ers verzorgen excursies multifunctionele landbouw voor VMBO-ers

IDEE 3

Een excursie naar een bedrijf is al erg leerzaam, een excursie organiseren is dit nog meer. Zo leren studenten niet alleen iets over een bedrijf, ze leren ook presenteren, zich voorbereiden, zich in een onderwerp verdiepen en ondernemerschap. Een leuke opdracht voor het MBO, terwijl VMBO-leerlingen een passende doelgroep zijn voor de excursie. Het project zorgt dus ook nog voor verbinding tussen beide.

Docent Carolien Bierens, Prinsentuin college Breda: „Een excursie organiseren is heel leerzaam: voor degene die het organiseert en de doelgroep die de excursie gaat doen. Allerlei leerdoelen worden gehaald.“

Van tevoren moet de leerkracht een geschikt bedrijf vinden, liefst niet te ver weg zodat iedereen er met de fiets naartoe kan. De ondernemer moet het natuurlijk leuk vinden, want hij zal er zelf ook tijd aan kwijt zijn. Zowel van tevoren, als de MBO-leerlingen de excursie komen voorbereiden met vragen, als tijdens de dag zelf. Een vergoeding kan natuurlijk worden afgesproken.

4 Maak een biografie van een multifunctioneel landbouwbedrijf

IDEE 4

Studenten maken een biografie van een multifunctioneel landbouwbedrijf en presenteren dit aan elkaar. Het is de bedoeling dat de bedrijven multifunctioneel zijn, dat wil zeggen dat ze zowel primaire productie als een extra activiteit hebben. Door de geschiedenis van het bedrijf op te tekenen, ontdekken studenten waarom binnen een bedrijf bepaalde keuzes zijn gemaakt. Ze kunnen dit bijvoorbeeld doen door het verhaal van drie generaties op te schrijven.

In een voorbereidingsles kan iets verteld worden over de ontwikkelingen in de landbouw van de laatste vijftig jaar. Bedrijven gingen zich na de oorlog richten op goedkope voedselproductie: veel produceren voor weinig. Toen de kwaliteit eronder dreigde te leiden, en onder andere Nederlandse tomaten werden geweerd, zijn agrarische ondernemers zich meer gaan richten op kwaliteit. Tegenwoordig zoeken bedrijven ook betekenis in de vitaliteit van het platteland en bieden ze nieuwe diensten aan (verbreding).

Ron Methorst, docent CAH Videntum Dronten: „Door vragen te stellen en te luisteren naar de verhalen van verschillende generaties ondernemers, begrijpen leerlingen waarom keuzes gemaakt zijn en krijgen ze een beter besef van de ontwikkeling door de tijd.“

Organiseer een themaweek multifunctionele landbouw

5

IDEE
5

Een themaweek laat leerlingen op drie fronten kennis maken met de multifunctionele landbouw: ze maken kennis met een bedrijf door een bedrijfsbezoek, ze doen een marktonderzoek en ze gaan kansen verkennen.

Het geheel zorgt voor een afwisselende week die veel leerdoelen dient: de week kan aangekleed worden door gastlessen van bijvoorbeeld een ondernemer, een kookles met streekproducten van een kok, en een marktonderzoek op de streekmarkt.

Leerlingen bezoeken bedrijven uit alle multifunctionele sectoren en maken van ieder bedrijf een poster. Zo leren ze verschillende bedrijven kennen. Een ander voordeel is dat de ondernemers met leerlingen en docenten in contact komen en zo hun kennisnetwerk hebben versterkt. De ondernemers hebben allemaal bedrijven op fietsafstand van de school.

Op maandag tot en met woensdag bezoeken leerlingen op de fiets bedrijven waar ze een rondleiding krijgen en ieder een vraag stellen. Op donderdag gaan de leerlingen op school aan de slag met het thema multifunctionele landbouw. Per groepje maken ze een grote poster, waarvoor de input bestaat uit materiaal van de bedrijfsbezoeken, de websites, de gemaakte foto's, streekproducten etc. Tenslotte presenteren de leerlingen hun posters op school op de laatste dag, vrijdag.

- Materiaal: maken.wikiwijs.nl/44174

Van grond tot mond: zelf producten vinden, bereiden en eten

6

IDEE
6

Studenten komen in aanraking met de hele voedselketen door zelf de boer op te gaan en producten te kopen, deze te verwerken (koken), en samen op te eten. De les bestaat uit een hoorcollege over de ontwikkeling van multifunctionele

landbouw, een dagexcursie en een kooksessie. Per groepje bezoeken studenten met de fiets een gebied waar veel multifunctionele landbouwbedrijven liggen. Ze brengen deze eerst in kaart en gaan daarna op de fiets het gebied in.

Ze bezoeken bedrijven en gaan op zoek naar de achtergrond van streekproducten. Studenten nemen product(en) en de herkomstinformatie mee naar school. Hier wordt het 's middags verwerkt en met elkaar opgediend en gegeten.

Marjo Baeten, docent HAS Hogeschool Den Bosch: "Leerlingen krijgen zo een idee van de keten: waar komt voedsel vandaan en hoe komt het op je bord? Ze krijgen een bredere blik op agrarische producten, ze leren breder te kijken."

Wat groeit er aan planten op een agrarisch bedrijf

7

IDEE
7

Studenten doen kennis over planten en biodiversiteit op door zich te verdiepen in plantengroei op een bedrijf. Ze maken een herbarium door met een fotoestel de natuur of de akker op te gaan en te kijken wat er allemaal groeit. En vervol-

gens op te zoeken wat de eigenschappen van de plant zijn. Is de plant eetbaar of giftig voor mens en voor dier? Wat zijn de eigenschappen?

Het is ook leuk om de planten daadwerkelijk te plukken en te kijken of ze als kruid bruikbaar zijn. Of om een gezond mengsel te maken voor graasdieren. Op die manier wordt de plantenkennis gelijk toegepast. Door te onderzoeken, te voelen en te ervaren, doen studenten kennis op en trekken hun conclusies. Bijvoorbeeld dat een gangbare boerderij met monoculturen minder diversiteit kent. En dat natuurbeheer zorgt voor meer variëteit. Ze zien wat akkerrandenbeheer doet, en dat dit inkomsten kan genereren in het kader van natuurbeheer.

Receptenboek met vergeten groenten maken

8

IDEE
8

Studenten leggen contact met ouderen door te praten over eten. Ze vragen bijvoorbeeld of ze vroeger ook schorseneren of pastinaak aten. Al pratend komen er mogelijk ook recepten voorbij. Die kunnen worden gebundeld in een boekje.

Als er meer tijd is, kunnen studenten vervolgens met deze recepten aan de slag gaan en zelf koken. Studenten krijgen dan bijvoorbeeld de opdracht te gaan zoeken hoe oude gewassen geteeld worden en waar ze verkocht worden. Bijvoorbeeld via de website <http://www.doedestreekproef.nl> of: www.nederlandsestreekproducten.nl.

Docent Rita Hanekamp, AOC De Groene Welle, Hardenberg: "Via eten kom je met elkaar in contact. Het is erg mooi om te zien hoe dementerende ouderen opleven bij herinneringen aan vroeger, en hoe studenten er mooie receptenboekjes bij weten te maken."

Daarna gaan ze ze daadwerkelijk kopen en klaarmaken. Ook kan hen gevraagd worden een teeltplan te maken en afzetmogelijkheden voor deze groentes in beeld te brengen. Ze leren zo over gezond eten, over zorgvragers en over groenteteelt. Hiernaast vergroten ze hun sociale vaardigheden.

Organiseer Eten bij de boer

IDEE 9

Samen een diner verzorgen bij de boer is heel leerzaam. Hierbij komen verschillende zaken kijken: het maken van een menu, het bouwen van een website, het werven van klanten en het inrichten van een ruime. Studenten van verschillende groene en grijze opleidingen kunnen hiermee aan de slag om zodoende van elkaar te leren.

Docent Jenneke van der Heide, Nordwin Leeuwarde: "Het is leuk om te zien wat het met mensen doet: samenwerken aan een groot project. Het geeft energie. En we leren er allemaal van. Horeca studenten zien hoe voedsel groeit, onze studenten Groen Design bedenken de vorm van de inrichting en de website."

In Friesland werken zo studenten Groen Design, Horeca, ICT en Agrarische Bedrijfskunde samen aan het concept 'Eten bij de boer'. Ondernemers die het zien zitten om mensen op hun erf te ontvangen, kunnen via de studenten en de website makkelijk aan informatie en ondersteuning komen.

Studenten leren te overleggen met ondernemers, een plan van aanpak te maken, een businesscase op te stellen, en praktische zaken als ondernemerschap en over de herkomst van voedsel.

- Materiaal: www.bijdeboereten.nl of J.vanderheide@nordwincollege.nl

Ontwikkel zelf een streekproduct

IDEE 10

Het maken van een streekproduct kan erg leuk zijn, en is tegelijk erg leerzaam. Leerlingen leren welke gewassen wanneer van het land komen, en wat voor producten ervan gemaakt worden. Ze worden aangespoord zelf ook creatief te zijn en een nieuw product te ontwikkelen.

Twee voorbeelden uit Friesland:

Leerlingen krijgen een gastles van een volkstunder met kennis van de woudboon. Vervolgens gaan ze deze boon in lesverband helpen telen. Docenten ontwikkelen een cursus 'Het telen van woudbonen', die aan burgers wordt aangeboden.

Leerlingen ontwikkelen een eetbaar product voor recreatie-ondernemers. Dit doen ze in groepsverband op basis van een lijst met lokale ingrediënten. De bedachte producten worden ook werkelijk gemaakt. De school looft een prijs voor het beste product uit. Dit product wordt vervolgens echt aan de recreatie-ondernemers gepresenteerd. De leerlingen wordt ook gevraagd naar de ingrediënten, de voedingswaarde, waarom het product een streekproduct is en wat het moet kosten.

- Materiaal via Pieter van de Werff: p.vdwerff@aocfriesland.nl

Bakker Nico de Groot: "Fantastisch dat VMBO-leerlingen zoveel creativiteit hebben. Het winnende koekje gaan we zeker op de markt brengen!"

Studenten geven zelf les op de boerderij

IDEE 11

Multifunctionele bedrijven lenen zich vaak goed voor boerderijeducatie aan basisschoolleerlingen. Soms kun je er laten zien hoe graan groeit en hoe daar brood van gebakken wordt, of hoe melk van de koe komt en tot kaas wordt gemaakt. Dit is voor basisschoolleerlingen erg interessant, maar ook voor bijvoorbeeld MBO-studenten. Zij maken kennis met zo'n bedrijf en ontdekken dat boerderijeducatie voldoening kan geven en geld kan opleveren.

Docent Peter Nugter, AOC De Groene Welle Hardenberg: "De grootste beloning voor de student is de verwondering van kinderen over de resultaten. Bijvoorbeeld dat melk uit een koe komt en warm is en hoe groot koeien van dichtbij zijn."

Door een boerderijeducatieles voor te bereiden, leren studenten een onderneming kennen, zich verdiepen in een doelgroep, vragen stellen en overleggen met een ondernemer. Ook leren ze communiceren over hun eigen toekomstige vak. Want uiteindelijk leiden ze basisschoolleerlingen in groepjes rond en geven uitleg over de verschillende aspecten van het bedrijf. Het boerderijbezoek met de basisschoolleerlingen beslaat een dagdeel. Het is handig een bedrijf te zoeken dat dichtbij een basisschool ligt.

- Materiaal: maken.wikiwijs.nl/33208

Stagelopen op een multifunctioneel landbouwbedrijf

IDEE 12

Studenten die een gangbare richting volgen, zoals veehouderij of akkerbouw, kunnen veel leren van een stage op een multifunctioneel bedrijf.

De studenten krijgen inzicht in welke ondernemerscompetenties nodig zijn voor een multifunctioneel bedrijf, hoe het bedrijfseconomisch in elkaar steekt en wat de multifunctionele verbredingstak betekent voor het arbeidsplezier en de maatschappij. De opdracht houdt het volgende in: meelopen in het bedrijf, het bedrijf analyseren, beschrijven en een presentatie geven. Ook wordt gevraagd een extra multifunctionele tak voor het bedrijf te bedenken en te berekenen wat voor investeringen daarvoor nodig zijn en wat het rendement zal zijn. Verder mogen leerlingen aangeven of ze zelf wel of geen verbredingsactiviteit zouden willen en waarom, en wat voor soort bedrijf het beste voorbereid is op de toekomst. Het is goed om als school het stagebestand te screenen op multifunctionele bedrijven, en die bedrijven gericht in te zetten bij de verplichte multifunctionele landbouwstage.

- Materiaal: maken.wikiwijs.nl/33449

Leerling: "De verplichte stage stelt mij in staat om mijn oogkleppen af te doen en kuddegedrag te doorbreken."

Een ander: "Nooit gedacht dat het zo leerzaam en boeiend kon zijn. Verbrede landbouwers zijn pas echte ondernemers."

Ondernemersvraag over verbreding beantwoorden

13

IDEE
13

MBO- en HBO-studenten kunnen ondernemers goed helpen bij het onderzoeken van ondernemersvragen. Dit begint al bij het formuleren van de vraag, daarna volgt een onderzoek en vervolgens het antwoord. Zo kun je denken aan het

maken van een beleidsplan, het doen van markt- of klanttevredenheidsonderzoek, of het organiseren van een publieks-

Docent Hanno Smit, AOC Oost Doetinchem: "Leerlingen krijgen zo een idee van vragen uit de praktijk, en ondernemers krijgen een antwoord op hun vraag. Ook docenten komen zo op een natuurlijke wijze in aanraking met ondernemers en hun vraagstukken."

activiteit. Onderzoek naar de multifunctionele mogelijkheden van een bedrijf, is een veelgevraagd onderwerp van ondernemers en dit soort vragen zijn heel leerzaam voor studenten. Voorbeelden zijn het uitrekenen van de kosten van een Sky-box, aan welke eisen moet deze voldoen en hoe zijn hiermee inkomsten te genereren? Ook kan het uitrekenen van een te starten zorgtak en opdracht zijn, of een bedrijfsopstelling voor publiek.

Vragen van ondernemers komen soms via stages bij de school terecht. Is dat niet het geval, dan kunnen docenten bij bedrijfsbezoeken deze mogelijkheid ook eens neerleggen bij een ondernemer.

Mini-onderneming starten met oog voor duurzaamheid en verbrede landbouw

14

IDEE
14

Studenten starten een mini-onderneming waarbij ze een product of dienst ontwikkelen. Voorbeelden zijn het samenstellen van een streekmand, het aanbieden van een fietsroute langs multifunctionele bedrijven of het op de markt

brengen van een gerecycled koeientouw. Ook zijn er studenten die een waxinelichtjeshouder door zorgvragers willen laten maken en op de markt zetten.

Naast het bedenken en ontwikkelen van deze producten en diensten, onderzoeken ze ook of er vraag naar is en hoe ze het aan de man kunnen brengen. Ook moeten ze investeerders/aandeelhouders vinden. Ze beginnen met een ondernemingsplan: wat willen ze bereiken en hoe? Niet iedere MBO-student houdt van papieren opdrachten, maar in de praktijk blijkt een ondernemingsplan wel houvast te bieden. Docenten helpen door het aandragen van ideeën en het stellen van kritische vragen. Ondernemers kunnen gevraagd worden mee te denken in de ideeënfase.

- Materiaal: Via Groene Welle, docent Johan Schuppert: Schuppert@groenewelle.nl

Docent Johan Schuppert, AOC De Groene Welle, Hardenberg: "Het is mooi om te zien wat er gebeurt als studenten door de bekende lijntjes heen breken en iets nieuws opzoeken. Ook helpt deze opdracht bij hun eindproeven."

Een groentetuin beginnen en runnen met zorgvragers

15

IDEE
15

Leerlingen zijn een jaar verantwoordelijk voor een groentetuin op een locatie met zorgvragers met een verstandelijke beperking. Leerlingen leren zo over groenteteelt en tegelijk over de zorg.

Ter voorbereiding verdiepen zij zich in amateurtuintjes, hoe doen anderen dat? Daarna leren ze over het zaaien en opkweken van plantjes en verdiepen ze zich in zorgvragers en hun capaciteiten.

Docent Peter Nugter, AOC De Groene Welle Hardenberg: "Het is niet alleen de waardering van de zorgvragers dat ze nu eens zien hoe het voedsel tot stand komt, sommige zorgvragers gaan zelf experimenteren met eigen gewonnen zaden uit de natuur of van de tuin en maken graag goede sier met hun verworven kennis."

Uiteindelijk maken ze een ontwerp voor een moestuin en een takenlijst, ze kopen zaden en plantjes in en gaan met zorgvragers aan de slag. Ze moeten uitleg geven, begeleiding bieden en ondertussen de plantjes in de gaten houden.

Aan het eind van het seizoen moeten zorgvragers een goede tijd hebben gehad, en –iets minder belangrijk– de tuin zijn vruchten afwerpen.

- Materiaal: maken.wikiwijs.nl/32101 of maken.wikiwijs.nl/35052

Een themabijeenkomst organiseren over de relatie stad-land

16

IDEE
16

Studenten organiseren een themabijeenkomst om te onderzoeken wat de verhoudingen zijn tussen stad en platteland, tussen boer en burger. Hoe denken ze over elkaar en wat willen ze van elkaar?

Elkaar ontmoeten is hierbij de sleutel. Studenten bereiden een bijeenkomst voor rondom stad-landvraagstukken. Bijvoorbeeld een themavond of paneldiscussie. Dit kan zowel gaan over knelpunten (waar gaat het mis) als over kansen (waar hebben ze elkaar iets te bieden). Ook kan het gaan over een concreet vraagstuk, waarbij met een rollenspel de belangen duidelijk gemaakt kunnen worden. Zoals waar een nieuw recreatiegebied voor de stad kan worden aangelegd.

Dit kan zowel met echte vertegenwoordigers vanuit verschillende organisaties als met studenten die een organisatie moeten vertegenwoordigen.

Docent Ron Methorst CAH Vientum, Dronten: "Als je vanuit andermans beleving naar je eigen situatie durft te kijken –veel studenten zijn bedrijfsopvolgers– kun je veel leren over jezelf."

17 Maak lesmateriaal voor op het erf voor vroegtijdige schoolverlaters

IDEE
17

Vroegtijdige schoolverlaters en moeilijk lerende kinderen kunnen vaak op een erf hun hart ophalen. Ruimte, planten en dieren helpen hen veelal op het goede spoor. En buiten de schoolcontext kan er ook nog veel worden geleerd.

Wat en hoe? Dat is de vraag die studenten gaan onderzoeken, waarbij ze zelf misschien ook wel geprikkeld worden. Zo

Docent Rita Hanekamp, Groene Welle Hardenberg: "Op het bedrijf van mijn man komen regelmatig jongeren die niet leren in de context van een school, maar wel in de praktijk. Heel mooi om te zien. Het is goed hier aandacht voor te hebben en te kijken hoe leerdoelen zo wel gehaald worden."

ontdekken ze misschien dat er voor het maken van kalvermelk rekenwerk nodig is en voor het maken van een afrastering ruimtelijk inzicht en handvaardigheid. Dieren geven signalen af over hun behoeftes en gezondheid: dit moeten hun verzorgers waarnemen en analyseren.

MBO studenten kunnen een boerenerf –bijvoorbeeld een zorgboerderij– onderzoeken op dit soort leermogelijkheden. Zij ontdekken hiermee de brede mogelijkheden van een boerenerf. De kennis en hulp van de (zorg)boer is hierbij nodig, met een docent erbij ter begeleiding.

18 Marketingcampagne maken voor streekproducten

IDEE
18

Streekproducten zijn er in soorten en maten, evenals de doelgroepen die streekproducten kopen. Om streekproducten goed aan de man te brengen, is het belangrijk stil te staan bij deze verschillen en te zoeken naar juiste combinaties en presentaties. Dit is tevens een goede oefening in marketingstrategie.

De casus 'Het potentieel van streekproducten' laat studenten kennis maken met streekproducten, doelgroepen en verkoopkanalen. Uiteindelijk maken ze een marketingcampagne voor een soort streekproduct en een doelgroep. De casus is gebaseerd op het Mentality model van Motivaction, wat gemaakt is in opdracht van de Taskforce Multifunctionele Landbouw.

Tijdens de casus gaan studenten op pad om streekproducten en hun verkopers te onderzoeken, ze discussiëren over stellingen, bestuderen doelgroepen en maken verschillende presentaties.

Tijdens de casus gaan studenten op pad om streekproducten en hun verkopers te onderzoeken, ze discussiëren over stellingen, bestuderen doelgroepen en maken verschillende presentaties.

- Vindplaats materiaal: maken.wikiwijs.nl/33818

19 Aan de slag met MBO lesboek multifunctionele landbouw

IDEE
19

Jonge ondernemers vinden het vaak leuk om een multifunctionele landbouwvak te starten of over te nemen. Op die manier combineren ze werken in de groene ruimte met planten en dieren ook met mensen en ondernemerschap.

De MBO module multifunctionele landbouw is bedoeld om MBO-studenten kennis te laten maken met de zes deelsectoren in de multifunctionele landbouw en te onderzoeken of dit iets voor hem of haar is.

In het lesboek van het GKC in samenwerking met Marjo Baeten van de HAS Den Bosch en Marleen Warnaar van Helicon in Den Bosch, worden theorie en opdrachten afgewisseld met praktijkverhalen en excursies. Zelfreflectie – heb ik de kwaliteiten voor deze tak van sport – en helder analyseren – wat zijn succesfactoren voor mijn bedrijf – zijn belangrijke onderdelen van de lesmethode.

De lesmethode duurt tien weken. In die periode worden leerlingen ook geacht zelf de boer op te gaan, eerst in groepsverband en later individueel.

- Vindplaats materiaal: maken.wikiwijs.nl/31824

20 Speel de quiz Meer met multifunctionele landbouw

IDEE
20

Voor studenten is het spel 'Meer met multifunctionele landbouw' een leuke manier om kennis te maken met de sector. Informatiekaarten geven een beeld van iedere deelsector: hoeveel geld gaat er in om? Waarom zou je het

doen? Wat moet je er voor kunnen?

Twee teams strijden tegen elkaar bij het beantwoorden van deze vragen, welke volgorde met dobbelstenen bepaald wordt. Om beurten krijgen ze zo de kans een punt te scoren. Ieder teamlid krijgt van tevoren vijf minuten inzicht in één informatiekaart. Tijdens het spel mogen teamleden (die een andere sectorkaart hebben bekeken) wel aanvullen. Een spelleider (de docent) beslist of vragen goed of fout beantwoord zijn.

- Vindplaats: maken.wikiwijs.nl/30457

Maker Marcel Vijn, Wageningen UR: "Het spel is een laagdrempelige manier om kennis te maken met multifunctionele landbouw. In korte tijd en op een speelse manier vindt er kennisoverdracht plaats. En het mooie is dat docenten het met een druk op de knop kunnen downloaden."

Verkoop aan huis in beeld brengen

IDEE
21

Leerlingen maken kennis met de verschillende vormen van thuisverkoop: van een simpele automaat aan de weg tot en met uitgebreide boerderijwinkels. Ze lezen hier wat over en gaan daarna groepsgewijs aan de slag met een kaart van de omgeving. Ze brengen hierop de bedrijven in beeld die aan thuisverkoop doen, en inventariseren wat er aangeboden wordt en wat er nog ontbreekt. Daarna presenteren ze de kaart aan de rest van de klas en geven suggesties hoe het ontbrekende aanbod (bijvoorbeeld fruit) zou kunnen worden aangevuld.

- Vindplaats: maken.wikiwijs.nl/30044

Docent Peter Nugter, AOC De Groene Welle Hardenberg: "Starten met verkoop aan huis kan een ingrijpende verandering zijn in een agrarisch bedrijf. Ineens mensen over de vloer! Dit arrangement laat zien hoe ondernemers eenvoudig kunnen beginnen."

Literair café: Wat speelt er in de regio?

IDEE
22

Studenten verzamelen in groepjes artikelen uit regionale kranten, huis-aan-huis bladen, vaktijdschriften en opiniebladen. Bijvoorbeeld over krimp, over de ontwikkeling van de agrarische sector, over de kloof tussen boer en burger of over de komst van megastallen en multifunctionele bedrijven. Het is aan de docent waar het accent komt te liggen. Al doende vinden studenten informatie over de actualiteit van multifunctionele landbouw en het platteland, en ontdekken ze dat het platteland meer is dan alleen een productielandschap. Hier wordt samen over gepraat. De les begint met het uitleggen van de opdracht met behulp van een voorbeeldartikel. Vervolgens zoeken studenten thuis artikelen en leveren deze in. De docent bereidt een les voor door alle gekozen artikelen te kopiëren en te bundelen. De studenten lezen deze thuis ter voorbereiding. In de klas worden alle artikelen besproken. De docent daagt de studenten uit een mening te vormen over de gevonden materie. Dit gaat klassikaal.

Docent Marjo Baeten, HAS Hogeschool Den Bosch: "Met dit project krijgen studenten een beeld van ontwikkelingen in een regio. Je creëert op deze manier omgevingsbewustzijn. Ook leren ze samenvatten, presenteren, discussiëren, een eigen mening vormen en samenwerken."

Werken en leren op de zorgboerderij

IDEE
23

'Zorgenloos beleven' is een afgerond KIGO-project, waarin voor het MBO lesmateriaal is ontwikkeld om werkbegeleider op een zorgboerderij te worden. Zoals lessen over de dagelijkse verzorging van dieren, het opzetten van een moestuin en over het begeleiden van zorgvragers zelf. Er worden handreikingen gedaan voor de verschillende doelgroepen.

Rita Hanekamp, docent Groene Welle Hardenberg: "Met deze arrangementen kunnen studenten zelfstandig aan de slag in hun eigen tempo en op eigen niveau. De individuele leerweg wordt hier goed mee ondersteund."

Het lesmateriaal is volledig zelfinstruerend, dus studenten gaan hier grotendeels zelfstandig mee aan de slag. Het lesmateriaal bestaat uit drie arrangementen. Die zijn te vinden op wikiwijs:

- Organiseert de dagelijkse verzorging van dieren op de zorgboerderij: maken.wikiwijs.nl/35046
- Opzetten van een moestuin voor de zorgboerderij: maken.wikiwijs.nl/35052
- Begeleidt werkzaamheden van zorgvragers: maken.wikiwijs.nl/35491

Aan de slag met de Kansenscanner

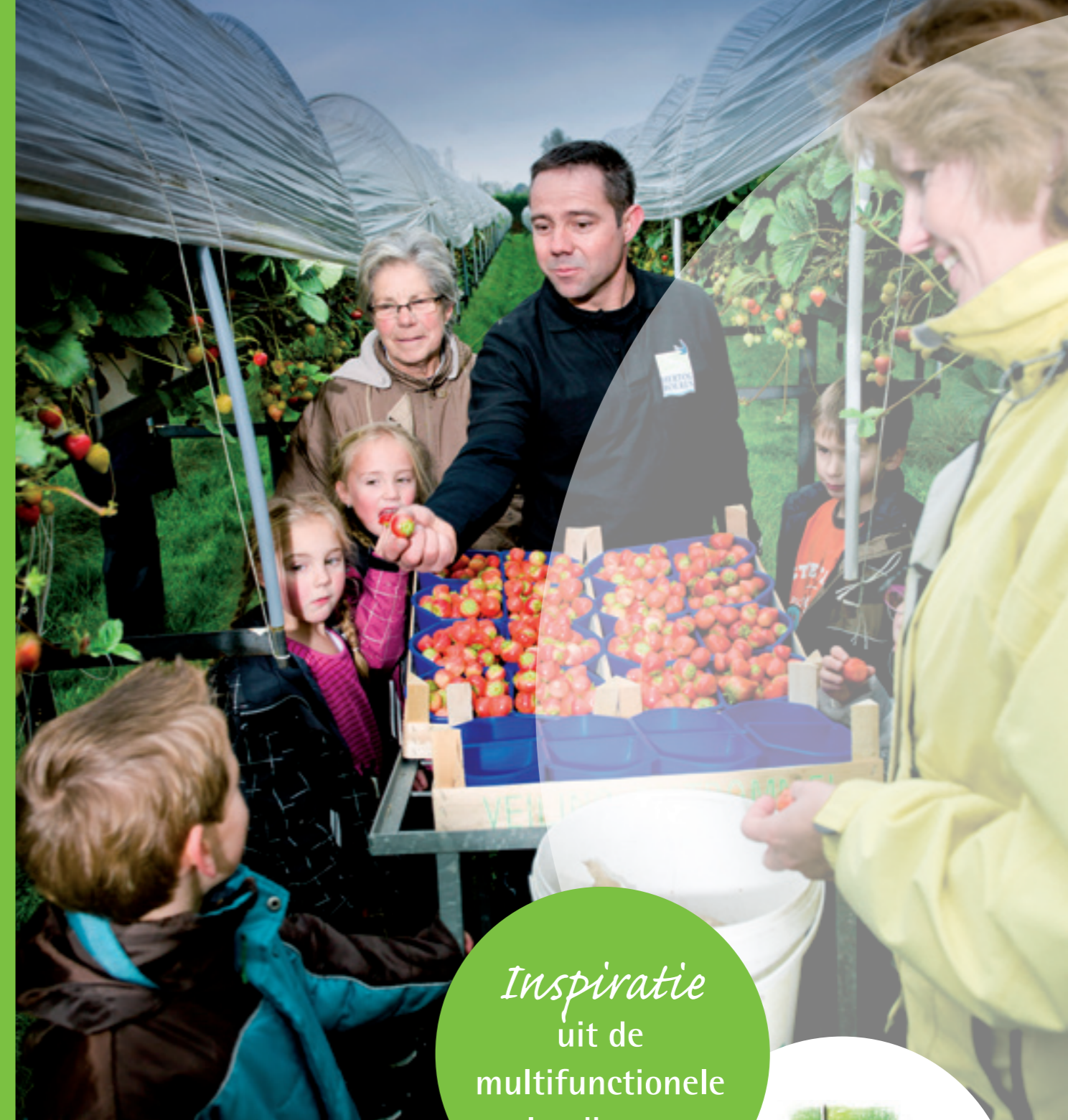

IDEE
24

De Kansenscanner is een brochure en online tool om (toekomstige) ondernemers te helpen bij de oriëntatie op een multifunctionele landbouwtak. Het begint met vragen aan de ondernemer: wat kan en wil hij zelf? Werken met mensen? Hen iets leren, verkopen of bijvoorbeeld een fijne tijd bezorgen? Ook worden ondernemerscompetenties getoetst. Daarna is het bedrijf aan de beurt. Past dit bij eerder ontdekte wensen en kwaliteiten? En hoe zit het met de omgeving? Daarna volgen de verschillende sectoren en hun specifieke eigenschappen, voor een verdere oriëntatie. De kansenscanner kan in groepjes of individueel worden doorlopen, waarbij het groepswerk kan bestaan uit het bevragen van elkaars competenties en ambities.

- Vindplaats maken.wikiwijs.nl/26773

Meer documenten die als basis voor lesmateriaal kunnen dienen zijn te vinden op: [Omgevingsgerichtondernemen.nl](https://www.omgevingsgerichtondernemen.nl)
Klik op: Multifunctioneel, dan op Lesmateriaal of op Documenten

Inspiratie
uit de
multifunctionele
landbouw

**Groene Kennis
Coöperatie**

Uit deze uitgave mag alles worden gekopieerd. Het is handig hiervoor de digitale versie te gebruiken.
Deze is te vinden op internet: maken.wikiwijs.nl/43382 en/of op: edepot.wur.nl/254101

- Verder is veel materiaal te vinden op:
- www.omgevingsgerichtondernemen.nl
 - www.groenkennisnet.nl

**Groene Kennis
Coöperatie**

© Groene Kennis Coöperatie

Omgevingsgericht ondernemen op het platteland
Lesideeën voor het onderwijs -VMBO, MBO en HBO-